

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Dairesi Başkanlığı'nın düzenlediği kültürel faaliyetler, biri aylık olarak "Doğudan Batıdan Konferanslar Dizisi", diğeri uluslararası düzeyde çeşitli konuları ele alan sempozyum ve konferanslardır. Bunun yanında çok sayıda ve çeşitlilikte sanat etkinlikleri de yapılmaktadır. Bu kültürel faaliyetlerin amacı, doğaları gereği düşünce, kültür, sanat ve bilimsel etkinliklerin üniversal düzeyde geniş ve zengin bir yelpazeye sahip olmalarını gerekli kılar.

Kültür beşer hayatının sürdüğü insani bir etkinliktir; bu özelliğiyle kültürün gelişmesi, çeşitliliğe ve zenginliğe bağlı bir süreçtir. Tek boyutlu bir kültür, hayatın ve düşüncenin kurumasına, zihinlerin kilitlenmesine yol açar. Bu açıdan bakıldığında, bugünkü kültür hayatımızın içine düştüğü yoksulluk, öteden beri tek boyutlu karakterinden kaynaklanmaktadır. Biz kamu hizmeti veren Büyükşehir Belediyesi olarak, kültürü tek boyutluluktan kurtarmak amacıyla "demokratikleşme", "çok-seslilik" ve "sivilleşme"yi bütün kültürel etkinliklerde esas aldık. Elde ettiğimiz sonuç çarpıcıdır. Dünyanın her yerinden kendi alanlarında uzman ve yetkin bilim adamı, sanatçı, düşünür ve yazarın özgür bir platformda serdettiği görüş ve düşünceler, insan kültürünün hangi ölçülerde zengin kaynaklara sahip olduğunu göstermiş oldu.

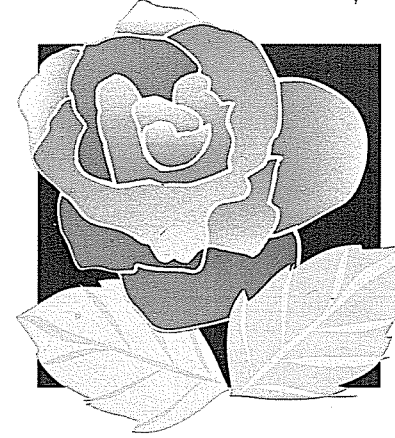
Bu konferanslar dizisinin ayrıca kitaplaşarak kayda geçmiş olması, gelecek nesillerin kültürel gelişmelerine ufak da olsa bir katkıda bulunmak içindir. Elinizdeki kitap, "I. Uluslararası Fetih Sempozyumu"nda verilen tebliğler ve bu tebliğler etrafında yapılan tartışmaların özetidir.

1. Uluslararası İstanbul'un Fethi Konferansı

1. Uluslararası İstanbul'un Fethi Konferansı

24-25 Mayıs 1996

İSTANBUL BELEDİYESİ KÜLTÜR İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI YAYINTI

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
KÜLTÜR İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI YAYINLARI NO: 43

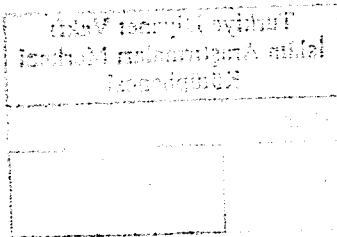
Konferans Dizisi: 3

ISBN
975-7580-88-0

2000 Adet basılmıştır. 1997

Yapım - Ofset Hazırlık
Sina Ltd. Şti. 531 60 75

Baskı
GEHA

İçindekiler

Sunuş.....	7
24 Mayıs '96 Cuma	
AÇILIŞ	
MUSTAFA AÇIKALIN.....	9
PROF. DR. ATAULLAH BOGDAN KOPANSKI	11
PROF. DR. İHSAN SÜREYYA SIRMA.....	15
24 Mayıs '96, Cuma	
I. OTURUM	
OSMANLI DEVLETİNİN KURULUŞU VE GELİŞMESİ	
FETH'İN ANLAMI	21
Prof. Dr. Hüseyin Hatemi	
EMİR MUAVİYE'NİN HALİFELİĞİ SIRASINDA	
İSTANBUL'A DÜZENLENEN İLK SEFER	24
Prof. Dr. Muhammed Eslem	
FETİH ÖNCESİNDE BİZANSIN SİYASİ DURUM	32
Prof. Dr. Işın Demirkent	
TÜRK FETİH GELENEKLERİ VE OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞU.....	41
Prof. Dr. Tuncer Baykara	
MÜSLÜMANLARA KARŞI GERÇEKLEŞTİRİLEN HAÇLI SEFERLERİNE	
OSMANLILARIN VERDİĞİ JEO-POLİTİK BİR CEVAP BAĞLAMINDA	
DOĞU AVRUPANIN İSLAMİLEŞTİRİLMESİ.....	47
Prof. Dr. Ataullah Bogdan Kopanski	
TARTIŞMA-DEĞERLENDİRME	
PROF. DR. ABDULLATİF B. ABDİLLAH B. DUHEYŞ.....	80
DOÇ DR. İSMAİL YİĞİT.....	83
24 Mayıs '96, Cuma	
II. OTURUM	
İSLAM TARİHİNDE FETİH VE İSTANBUL	
KONSTANTİNİYYE FETHİ HADİSİNİN İSLAM FETİH HAREKETLERİNE	
ETKİSİ VE OLUŞTURDUĞU MOTİVASYON.....	87
Doç. Dr. Ahmet Ağırakça	
NEDEN FETİH?	96
Mehmet Genç	

NEDEN FETİH?

Mehmet Genç

(Türkiye)

Sayın Başkan, değerli konuklar.

Size sunacağım tebliğle ilgili başlık çok uygun değil ama üslûp bana ait. İstanbul'un fethiyle ilgili bir İktisat tarihçisi gözüyle gördüklerimi söylemeye çalışacağım. İktisat tarihi bakımından ele aldığımız zaman bir kere iktisat tarihinde büyük kesintiler, kopukluklar son derece nâdirdir. Tadrîci değişme esastır. Amerika'nın keşfi, buhar makinasının icâdı gibi belirli dar bir zaman diliminde yer alan büyük âni değişmeler bile göze görünmeyen, farkedilmeyen, uzun bazen çok uzun bir hazırlık ve birikim döneminin nihâyetinde ortaya çıkmış birer tezâhürden ibârettir. Asıl olan hâdisenin oluşmasıdır. Oluşum ne kadar derin ve uzun sürmüş ise değişme de o derece göz kamaştırıcı ve çarpıcı görünür. Ama değişmenin gelişmesi, yerleşmesi, yayılması ve etkilerinin ortaya çıkması da aynı derecede uzun ve derin bir süreci gerektirir. Değişme potansiyelinin ortaya konulması uzun zamana ihtiyaç gösterir. İstanbul'un fethi de bu tür değişmelerdendir. Bir şehrin el değiştirmesi olarak, başı sonu belli dar bir zaman dilimi içinde gerçekleşmiştir. Ancak hazırlanması uzun, çok uzun hatta bir bakıma gereğinden uzun sürmüştür. Sonuçlarının ortaya çıkması, ifade ettiği potansiyellerin gelişip yerleşmesi de aynı derecede uzun sürmüştür. Bunların farkına varılması da çok yavaş ve geç olmuştur. Sembolik diyebileceğimiz, kronolojik değişmenin zihinlerde çakılıp kalmış olması da ekseriyetle bundandır. Bir şehrin el değiştirmesi anlamında başı ve sonu belli bir tarihî hadise olarak nitelendirilen fetih, kaybeden tarafta bin yıllık bir sistemi sona erdirmiş, kazanan tarafta da uzun süren bir genişleme ve büyümenin hızlandığı bir döneme rastlamıştır. Bir sistemin çözülmesi ve yeni bir sistemin oluşmasını birbirine bağlayan bir sembol ve bir dönüm noktasıdır fetih. Osmanlı İktisâdi ve Sosyal sisteminin 100-150 yıllık başarı çizgisinde varılan bu dönüm noktası ondan sonraki gelişmelerin de temelini teşkil etmiştir.

Fethi iyi değerlendirebilmek için onu bu uzun tarih perspektifi içinde görmek gerekir. Bu açıdan baktığımız zaman fethin içinde yer aldığı trende göre en azından yarım yüzyıllık bir gecikmeyle gerçekleşmiş olduğunu söyleyebiliriz. Neden daha önceden gerçekleşmesi gerekirdi ve neden gecikti, sanırım fethin anlamını bu iki sorunun cevabında görmek mümkündür.

Osmanlı Devleti doğuşu ile birlikte hızlı bir genişleme içinde 1350'li yıllarda Avrupa'ya ayak bastı ve yarım yüzyıl içinde Rumeli'de Bizans varlığını ve diğer siyâsi komşu organizasyonları sona erdirmeyi başardı. Bu kadar hızlı genişlemenin nedenleri neydi? Bütün bu gelişmenin bir askerî başarılar serisine dayandığı ma'lum, fakat bu başarıları sırf askerî saymanın imkânı yoktur. Eğer böyle olsaydı bunun uzun soluklu olması mümkün olmazdı. Osmanlıların asıl başarılarını ordularını iyi örgütleyip eğitmekten ibâret değil; bu orduların gerisinde kurmuş oldukları ve bizzat bu orduları da taşıyan, besleyen, sosyal ve iktisâdî düzenlerinde aramak gerekir. Güçlü, merkezîyetçi, kohezif ve meritokratik bir elitin oluşturduğu bu düzenin temel nitelikleri geniş halk kitlelerine sağladığı ve bölgedeki diğer siyâsi yapılara göre daha ileri düzeydeki refahı diyebilirim. Güvenlik, adâlet ve hoşgörüyle birlikte kitlelere sağlanan refah, Osmanlı sisteminin başarısının özünü oluşturur. Osmanlı genişlemesi ilerledikçe kuvvetli orduları kadar, hattâ daha önemli olarak bu düzenin özellikleri etkili olmuştur. Bu düzeni tanıyan topluluklar din farkına rağmen Osmanlı yönetimini tercih etmişlerdir. Bunun açık delili 1402'de Ankara Savaşı'ndan sonra dağılan birliğin 10-20 yıl içinde bütün Rumeli'yi tekrar sınırları içine kolaylıkla alabilmiş olmasıdır. Halbuki rakip olarak Bizans ve Sırp, Bulgar, Macar krallıkları da vardı karşısında; ama Osmanlı yönetim düzeni daha câzip özellikleriyle bunların önüne geçmiştir. Bu düzenin diğerlerinden farkı neydi? Yayıldığı yerlerdeki halk kitlelerine ne getirdi diye sorarsak kısaca şunları söyleyebiliriz: Belki en önemli özelliği mülkiyyet ve tasarruf şartlarında getirdiği değişikliktir. Köylüler ilk defa kendi ürettiği mal ve hizmetlere hür şekilde tasarruf etme imkânını buldular. Angarya ve diğer feodal baskılar önemli ölçüde kalktı. Vergiler hissedilir şekilde azaldı. Yeni düzen halk üzerindeki bu yükleri azaltmanın yanında belki daha önemli olarak, bu yükleri önceden tahmin edilebilir predihteybır hale getirdi. Hukûki güvenlik içinde vergileri önceden kestirme imkânı neticede üretimi ve refahı arttırdı. Bölgenin savaş sahası olmaktan çıktığı bölgelerde çıktığı oranda genel âsâyişin teessüsü ve büyük ölçekli bir pazarın pax otomâna sâyesinde doğması

ile üretim artışı hızlandı, vergilerin de aynı oranda artması devleti de daha zengin ve güçlü hâle getirmiş ve askerî başarıların genişleyerek devamına imkân vermiştir. Osmanlı sistemi devlet ile halkı birbirine rakip, birbirini ezen ve köstekleyen değil, destekleyen ve besleyen mekanizmalar içinde işlediği içindir ki askerî başarıları ömürlü kılmayı başarmıştır. Fransız tarihçisi Fernand Brodel'in "Sosyal Devrim" diye nitelediği bu sistem sayesinde ki 1350'lerde ayak bastıkları Rumeli'de 50 yıl içinde Bizans'a ait olanların hemen tümüne hâkim olabilmışlardır.

Burada ayrıntılarına girmeye gerek görmediğim Bizans sistemi ise Osmanlılar'ın tam tersi bir mekanizma içinde olduğu için tasviye edilmiştir. 14. yy'ın sonunda Osmanlı denizinin İstanbul'dan ibâret bir adacık haline gelmiş bulunuyordu Bizans varlığı. Fethin zamanından geç olmuştur derken kasdettiğim işte budur. Çünkü 14. yy'ın sonlarına doğru bu işin bitmesi gerekliydi. Ama bildiğimiz gibi bitmemiş ve 50 yıl daha gecikme ile fetih gerçekleşmiştir. Bu gecikmenin sebebi nedir diye sorarsak genellikle tarihte tarihçilerin ileri sürdükleri birçok siyâsi veya tesâdüfî etkileri ma'lumdur. Ancak sanırım asıl önemli olan neden İstanbul'un iyi korunan surlarla çevrili bulunması ve deniz bağlantıları içinde yaşama imkânına sahip olmasıdır. Bu savunma sistemini yıkmak için biraz önce özetlediğim sosyal devrim sisteminin iktisâdî ve sosyal erdemleri yeterli olmamıştır. Buna teknolojik organizasyonel bir yeniliği de eklemek gerekiyordu. İşte bunun için 50 yıl daha beklediler. Fatih ve çağı bu yeniliği başardığı içindir ki, fetih gerçekleşti ve yine bu sebeptendir ki, fethinden yaklaşık 250 yıl sonra 1700 yıllarında Kristof Keller'in derin ve cihânşumûl bir değişmenin de öncüsü ve habercisi olarak gerçekleşmiş oldu. Tarihin ilk büyük topçu bombardımanı, feodal şatoları, kartondan oyuncak haline getiren bir süreci de başlatmış oldu. Şüphesiz modern zamanların başlatılması konusu tartışmalıdır. İstanbul'un fethiyle birlikte modern zamanların başladığını söylemek 17. yy'ın sonlarında Hollanda'lı bilgin Kristof Keller'in söylediği gibi bugün kabul edilmiyor. Modern zamanları başlatan birçok büyük değişme var. Bunu herkes biliyor. Amerika'nın keşfi, matbaanın icâdı, reform, rönesans ve birçok. Bunların arasında İstanbul'un fethinin de yeralabileceğini ifade etmesi bakımından naklediyorum. Sözlerimi tamamlarken kısa olarak bir cümleyle fethin bütün bu sebeplerden dolayı sadece bir askerî zafer olmadığı, büyük bir askerî zafer olmakla birlikte, aynı zamanda ve çok daha derin anlamda medeniyet ve sistem zâferi olduğunu belirtmek istiyorum. Saygılarımla...

OSMANLI DEVLETİNDE SİYASÎ BİRLİK ANLAYIŞI

Prof. Dr. Ahmet Tabakoğlu
(Türkiye)

Siyasî birlik ve siyasî istikrar etken bir devlet olmanın temel şartıdır. İslam'ın böyle bir hedefi vardır ve Osmanlılar bu hedefi gerçekleştirmişlerdir.

Türkler müslüman olmadan önce uzun süreli siyasî teşekküller oluşturamamışlardı.

Türklerin müslüman oluşları İslam ilkelerinin eski geleneklerle çatışma problemini de beraberinde getirmiştir. Bunların başında aşiret zihniyeti gelir. Asabiyyet dediğimiz kabile bağlılığı arkaik toplumların önemli bir gücüdür. Fakat bu, İslam'ın siyasî anlayışıyla çelişir. İşte Hunlar gibi antik Türk devletlerinin zamanla bölünmelerine, dolayısıyla yıkılmalarına yol açan eski aşiret zihniyeti yerini adım adım merkezî-üniter devlet anlayışına bırakmıştır.

İlk müslüman Türk devletleri siyasî parçalanmayı önlemek için köle asıllı (memlûk, muizzî) kumandan ve devlet adamı kullanmaya başlamışlardı. Buna rağmen hanedanın çeşitli üyeleri arasında ülkenin paylaşılması geleneği yüzünden, merkezin denetimi zayıfladıkça Büyük Selçuklu Devleti parçalanmış ve sadece Türkiye Selçukluları varlıklarını bir yüzyıl daha sürdürebilmiştir. Selçuklu hanedanından Kutalmış'ın 1064'de Alp Arslan'a karşı başarısız isyanından sonra, oğlu Süleyman ve taraftarları İran ve Irak'tan ayrılarak Anadolu'ya yöneldiler.

İslam'ın doğduğu çağda son Türk devleti olan Göktürk Devleti'nin VII. yüzyılda Doğu'dan Çinlilerin ve Batı'dan Arapların baskısı sonucu yıkılmasında en esaslı çözülme faktörü olarak eski Türk kabileciliğinin uzun ömürlü siyasî bütünleşmelere imkan vermemesi idi.¹